

الله
الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ
وَصَلَى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

ضد جریان در اخبار جهانی

نوشته:

اولیور بویدبارت و دایا کیشان توسو

ترجمه:

دکتر حسن بشیر و محمد معماریان

فهرست مطالب

۷	سخن ناشر
۹	مقدمه مترجمین
۱۹	فصل ۱. معرفی
۲۹	فصل ۲. بافت مبادله اخبار
۸۱	فصل ۳. اهداف
۱۱۳	فصل ۴. مالکیت و مدیریت
۱۴۳	فصل ۵. محتوا و خدمات
۱۹۵	فصل ۶. ارباب رجوع و مشتریان
۲۲۷	فصل ۷. منابع (منابع مالی، افراد و فناوری)
۲۸۵	فصل ۸. نتیجه‌گیری و دستاوردها
۲۹۹	نامهای مخفف استفاده شده در کتاب
۳۰۱	نمایه

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ أَتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا أَنْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَلَّنَا عَلَيَّ كَثِيرٌ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتفاق و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌باشد؛ زیرا که «علم» بدون «تربیت» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهره‌مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی -

پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام درواقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتكاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه مترجمین

جريان بین‌المللی اخبار با توسعه رسانه‌ها و زیرساخت‌های تکنولوژیک ارتباطی، فراگیری وسیعی در سطح جهانی پیدا کرد. این وضعیت، پس از جنگ جهانی دوم، با ظهور قدرتمند دو قطب شرق و غرب در آن زمان، تنوع محتوایی و جهت‌گیری‌های گوناگون پیدا نمود. اما این وضعیت همیشه با یک ویژگی برجسته همراه بود. قدرت «کشورهای مرکز» در ایجاد و گسترش جريان بین‌المللی اخبار و نیازمندی «کشورهای پیرامون» در کسب اخبار. اين وضعیت نامتعادل از تولید، توزیع و مصرف اخبار بین‌المللی کشورهای جنوب، یا پیرامونی (جهان سوم) را وارد چالشی بزرگ با کشورهای شمال، یا مرکز (جهان اول) کرد که در اواخر دهه ۱۹۶۰ منجر به اعتراض جدی آنها نسبت به وضع نامطلوب اطلاعات و ارتباطات در ممالک در حال توسعه و فاصله روز افزون آنها در اين زمينه با کشورهای «غربي» نمود که با حضور آنها در اجلاسيه‌های کنفرانس عمومي یونسکو و نيز کنفرانس سران کشورهای جنبش غيرمتعهد شکل جدی‌تری بخود گرفت.

با طرح اиде «جريان آزاد اطلاعات» از طرف کشورهای جهان سوم و غيرمتعهد در برابر «جريان کنترل شده و يك سويه اطلاعات» کشورهای غربي اجلاسيه‌های متعددی مربوط به یونسکو در اين زمينه برگزار گردید که

۱۰ □ ضدجريان در اخبار جهانی

به شکل‌گیری «کمیسیون بین‌المللی مطالعه درباره مسائل ارتباطات» انجامید و به مباحثی از جمله عدم تعادل اطلاعات، آزادی و مسئولیت اطلاعات، حاکمیت دولت‌ها، ارتباط و توسعه پرداخته شد. جنبش کشورهای غیرمعهد نیز در همین راستا کنفرانسی تشکیل دادند که به تاسیس یک سمپوزیوم بین‌المللی ارتباطات انجامید.

کار تهیه گزارش «کمیسیون بین‌المللی مطالعه درباره مسائل ارتباطات» درباره وضعیت ارتباطات جهانی و جریان بین‌المللی اخبار در دسامبر ۱۹۷۹ به پایان رسید و شن مک براید، رئیس کمیسیون، در ماه فوریه سال ۱۹۸۰ این گزارش را به مدیر کل یونسکو تسلیم کرد و همان سال این گزارش تحت عنوان «یک جهان، چندین صدا» به دو زبان انگلیسی و فرانسه منتشر شد. گزارش مزبور بهمین دلیل به نام «گزارش مک براید» معروف گردید.

این چالش بزرگ برای تقسیم متعادل سهم ارتباطات جهانی به ویژه در بعد اخبار بین‌المللی میان کشورهای غربی و جهان سوم در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ موضوع «نظم نوین ارتباطی و اطلاعاتی جهان» (NWICO) را مورد توجه جدی قرار داد. در این دوره زمانی، سه جریان مهم تاریخی همزمان شده بودند که هر یک تاثیرات خود را بر این موضوع نهاده بودند: پایان جنگ جهانی دوم: سقوط امپراتوری‌های اروپایی و ظهور آمریکا به مثابة ابرقدرت نوین غرب.

پایان استعمار: استقلال مستعمره‌های سابق و شکل‌گیری جنبش عدم تعهد.

بروز جنگ سرد میان آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی (سابق) در این بافت تاریخی - سیاسی، تقاضا برای تغییر نظم اطلاعاتی و ارتباطی ابتدائاً وجهه‌ای ایدئولوژیک داشت و بواسطه برتری کمی کشورهای

بلوک شرق در یونسکو، این سازمان نیز جانب بلوک شرق را نگه می‌داشت؛ که این مسئله در ترویج ایده «حق حاکمیت ملی» در برابر شعار «آزادی اطلاع‌رسانی» غربی‌ها مشهود بود. اما با تضعیف و نهایتاً فروپاشی بلوک شرق و دور شدن از معادلات استعماری، این مواجهه از آن هیجان ایدئولوژیک اولیه تُهی شد و حالتی فنی‌تر به خود گرفت. در نهایت، بواسطه تضعیف جبهه شرق و کشورهای غیرمعهده، امروزه شاهد آن هستیم که یونسکو دوباره جانب غرب و «جریان آزاد اطلاعات» را گرفته است. این گزارش و کتاب در بستر آن «نقطه گذار» میانی تهیه شده است که بیشتر جنبه فنی «عدم توازن ارتباطی» میان شمال و جنوب را مد نظر قرار می‌دهد. دو دهه پایانی قرن بیستم، شاهد تحول دیگری در حوزه جریان بین‌المللی اخبار و اطلاعات بودیم. علیرغم مبارزات انجام گرفته در سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برای طراحی «نظم نوین ارتباطی و اطلاعاتی جهان» اما این نظم نوین در عمل با مشکلات فراوانی روبرو شد. در این زمینه نه تنها تحولات تکنولوژیک باعث ایجاد شکاف‌های دیگری شد، بلکه تغییر جهت گیری منافع ملی و بین‌المللی، تحول در توازن قدرت جهانی، گسترش جهان مجازی و دسترسی همگان به فضای جدید برای ابراز وجود در سطوح فردی و اجتماعی، ظهور دوفضایی شدن واقعی و مجازی برای پیشبرد دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای به شیوه‌های متفاوت از گذشته، و بسیاری از عوامل آشکار و پنهان، عملاً نظم مورد نظر در حوزه ارتباطات و اطلاعات به معنای ایجاد نوعی از تفاهم و توازن بین‌المللی را دچار مشکلات جدی نمود و نابرابری را نه تنها کمتر نکرد، بلکه به آن دامن زد.

اطلاعات کمی موجود در کتاب «ضدجریان در اخبار جهانی» گرچه اکنون منسوخ شده‌اند و متعلق به گذشته‌اند؛ اما تصویری نسبتاً دقیق از

وضعیت تلاش‌های کشورهای جنوب برای بهبود جریان خبری و اطلاعاتی جنوب-جنوب و جنوب-شمال به دست می‌دهند. این اطلاعات دو مسئله مهم را روشن می‌سازند: اول: آنکه بقای بسیاری از این تلاش‌ها وابسته به مساعدت مالی و یا فنی کشورهای توسعه‌یافته یا سازمان‌های بین‌المللی بوده است؛ دوم: آنکه، عدم تقارن و توازن میان کشورهای کمتر توسعه یافته نیز به وضوح دیده می‌شود به نحوی که در برخی پژوهش‌های مشترک میان این کشورها جهت ارتقاء جریان خبری، کشورهای غنی‌تر نقش مسلط یا غالب را ایفا می‌کرده‌اند. بدین ترتیب، در دل همین پژوهه‌ها نیز می‌توان شاهد نابرابری میان کشورهای دارا و ندار بود.

ادامه و گسترش این نابرابری اطلاعاتی و ارتباطی که با ناموفق شدن تلاش‌های ایجاد شده برای برقراری نظام نوین مورد نظر در این زمینه نیز همراه بود، باعث ایجاد جریان‌های دیگری، به ویژه از طرف کشورهای جنوب گردید که می‌توان در اشکال کشوری، منطقه‌ای و بین‌المللی مشاهده نمود.

جریان‌های دیگر را می‌توان نوعی از «جریان‌های موازی»، «جریان‌های مقابله‌ای» و بالاخره «ضد جریان» نامید.

هر یک از مفاهیم مربوط به جریان‌های فوق الذکر قلمروها، ساختارها و محتواهای متفاوتی با هم‌دیگر داشته‌اند. در جریان موازی، تلاش گردید که نوعی از همشکلی در ساختارها، تشکیلات و عوامل موثر در جریان بین‌المللی خبری ایجاد گردد که شباهت‌ها و همشکلی‌های نسبی با ساختارها، تشکیلات و عوامل موجود در کشورهای مرکز و یا جهان مسلط در حوزه خبری داشته باشند. راهاندازی بسیاری از خبرگزاری‌ها و

ماهواره‌های خبری بین‌المللی را می‌توان در این زمینه، نشان‌دهنده چنین رقابت موازی باشد.

در جریان‌های مقابله‌ای که به نوعی در صدد «پاسخگویی»، «توضیح‌دهی»، «افشاگری» و نهایتاً «مقابله با جریان‌های مسلط خبری» هستند، تلاش می‌گردد که در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی دفاع از منافع ملی و هویت سیاسی و فرهنگی در برابر تهاجم خبری رسانه‌های مسلط جهانی، در اشکال مختلف خبری مورد پیگیری قرار گیرد. شکل‌گیری بسیاری از رسانه‌های منسوب به زیرزمینی، معارض، مخالف، اپوزیسیون و غیره که بعضاً بیشتر از آنکه توسط گروه‌های فعال و مخالف راهاندازی شوند، توسط کشورهای مختلف اما حامی گروه‌های مزبور، به شکل آشکار و غیرآشکار فعالیت می‌کنند را می‌توان از این قبیل جریان‌ها به‌شمار آورد.

مهمنترین حرکت جدی در ایجاد جریان‌های جدید بین‌المللی در حوزه اطلاعات و ارتباطات به ویژه در شکل خبری را می‌توان جریان نوین معروف به «ضد جریان» دانست که گرچه نوعی از تضاد و تعارض را در برابر جریان مسلط اطلاعات و ارتباطات را به شکل مستقیم نشان می‌دهد، اما بیش از آنکه در صدد تضاد مستقیم باشد، در صدد ایجاد جریان جدیدی است که الزاماً نه به دنبال مقابله، پاسخگویی و یا رقابت با جریان‌های مسلط است، بلکه در پی ایجاد جریان‌های جدیدی است که منجر به تامین منافع ملی و هویت سیاسی و فرهنگی در سطح بین‌المللی باشد.

در حقیقت «ضد جریان» یک جریان مستقل است که تلاش می‌کند همه جنبه‌های پاسخگویی، رقابت و مقابله را به شکلی غیرآشکار، غیرمستقیم و غیرمشخص انجام دهد، اما به هیچ وجه در دام عکس‌العمل مستقیم در برابر جریان‌های مسلط بین‌المللی قرار نگیرد. به عبارت دیگر،

«ضدجريان» در صدد ایجاد جریان‌هایی است که همانگونه که جریان‌های مسلط افکار عمومی بین‌المللی را در جهت‌های خاصی هدایت می‌کنند که در جهت منافع برخی از کشورها است، این جریان نیز در تلاش است که جریان‌های مسلط ارتباطی و اطلاعاتی در سطح بین‌المللی ایجاد نماید که در آن وضعیت بتواند افکار عمومی بین‌المللی را به نفع خود تغییر دهد. بنابراین، در این رابطه الزاماً نه تنها این جریان در صدد پاسخگویی یا مقابله با جریان‌های مسلط است، بلکه عملاً در پی ایجاد جریان‌های دیگر مسلط است که می‌توانند نهایتاً یا در مقابل با جریان‌های دیگر و یا زمینه‌ای برای درگیر کردن افکار عمومی بین‌المللی با مسائل جدید و نهایتاً دور شدن از مسائل مورد نظر مطرح شده توسط جریان‌های مسلط دیگر باشند.

در این رابطه می‌توان گفت که بهره‌گیری از مفهوم «قدرت نرم» در شکل‌گیری «ضدجريان» تاثیرات فراوانی برای گسترش چنین مفهومی در حوزه ارتباطات و اطلاعات بین‌المللی داشته است.

ظهور شبکه‌های ماهواره‌ای «الجزیره»، «المنار»، «العالم»، «پرس تی وی»، «الکوثر» در حوزه خبری و «باليوود» در حوزه سینمایی تنها نمونه‌هایی از شکل‌گیری جریان «ضدجريان» در حوزه اطلاعات و ارتباطات است. دانشنامه بین‌المللی ارتباطات در مدخل «ارتباطات بین‌الملل» تأکید می‌کند که طی دهه گذشته، ضدجريان‌های مهم دیگری نیز به جریان بین‌المللی به ویژه در حوزه خبری افزوده شده‌اند که به «جریان‌های ارتباطی غیرهژمونیک بین‌المللی» معروف شده‌اند (صفحة ۲۴۰۱ دانشنامه بین‌المللی ارتباطات). از مثال‌های این بخش می‌توان به الجزیره و لوموند دیپلماتیک اشاره کرد.

هر چند تمامی این پروژه‌ها را که می‌توان «ضدجریان» نامید، حول یک مفهوم ثابت یعنی «مبادله اخبار» بوده‌اند اما تمایزهای گسترده در نوع رویکرد به این محور را می‌توان شاهد بود، از جمله:

-رویکرد پوشش منطقه‌ای مانند (PANA خبرگزاری پان‌افریکن)

-رویکرد محتوایی مانند سرویس اقتصادی اکوپول

-رویکرد بازتعریف رسالت خبری مانند IPS

-رویکرد تقویت هویت منطقه‌ای مانند آژانس‌های آمریکای لاتین و حاشیه کارائیب

رویکرد تقویت مواضع کشوری مانند شبکه العالم و پرس‌تی وی برای تغذیه خبری جهان عرب و جهان غرب

-رویکرد تقویت هویت گروهی و تقویت انگیزه مقاومت و ایستادگی مانند شبکه المنار.

علیرغم اینکه جریان جدید جهانی در شکل گیری نوعی از «ضدجریان» که در فارسی برای واژه انگلیسی (Contra-Flow) بکار گرفته شده و شاید منعکس کننده معنای کامل انگلیسی آن نیز نمی‌باشد، تا اندازه‌ای توانسته است که جریان مسلط خبری جهان از کشورهای مرکز را به چالش نسبی بکشاند و در شکل‌گیری بخشی از افکار عمومی جهان موثر باشد، اما آمار و ارقام موجود در این زمینه که به بخشی از آنها در همین کتاب اشاره شده است، کم بودن میزان نفوذ و اثرگذاری این ابتکارها در مقایسه با جریان اصلی رسانه‌های بین‌المللی را نشان می‌دهند. البته این وضعیت، همانگونه که اشاره شد، به معنای شکست این جریان‌های نوین در صحنه بین‌المللی نبوده بلکه بیانگر نوعی از عدم توازن جدی و سلطه مداوم کشورهای مرکز نسبت به کشورهای پیرامونی می‌باشد.

با ظهور و گسترش اینترنت، سهم کمی کشورهای جنوب یا کشورهای پیرامونی و نیمه پیرامونی در جریان خبری افزایش یافته است؛ اما آیا نسبت حضور این کشورها در جریان اخبار جهانی بهبود یافته است؟ این نکته محل تأمل جدی است. خصوصاً اینکه هم‌اکنون اینترنت ابزار عمده‌ای برای خبرنگاری شهریورندی در اختیار مردمان جهان قرار داده است. کشورهای غربی با استفاده از این ابزار، حجمی به مراتب انسوه‌تر از اطلاعات را در مورد جوامع خود تولید می‌کنند. اما نقش خبرنگاری شهریورندی در کشورهای جنوب چیست؟ گویا دو مسئله قدیمی در اینجا دوباره گردیان‌گیر کشورهای جنوب می‌باشد: یکی مشکل قدیمی زبان‌آموزی که در همان شکل قدیمی اش (عدم تسلط به زبان رایج: انگلیسی) در دسر ایجاد می‌کند؛ و دیگری مداخله دولتها در جلوگیری از نقش آفرینی شهریورندان در جریان سازی خبری، که البته این مداخله در گذشته نیز سابقه داشته است؛ اما چون در گذشته این دخالت بر سازمانها و بنگاهها و نهادها إعمال می‌شده، ماهیت مداخله جدید متفاوت از ماهیت مداخله قدیم می‌باشد.

از منظری دیگر، علیرغم اینکه راهاندازی جریان موسوم به «ضدجریان» یک واقعیتی در جهان معاصر است، اما این واقعیت هنوز از نظر ساختاری، قدرت اختیاری، حوزه تاثیرگذاری، شیوه‌های مناسب خبرنگاری و بسیاری از مسائل مربوط به تعامل میان اطلاعات و ارتباطات با افکار عمومی بین‌المللی نیازمند مطالعات و تحقیقات عمیق‌تر و جدی‌تری است.

ترجمه این کتاب، نه تنها یک ضرورت برای طرح چنین مفهوم جدید که هنوز در ادبیات علمی و دانشگاهی ایران راه نیافته و شاید بتوان ادعا کرد که برای اولین بار در این زمینه مطرح می‌گردد، بلکه از نظر اینکه بررسی ماهیت و ساختار چنین جریانی نیازمند تأمل، تفکر و تعمق بیشتری توسط

جامعه علمی و دانشگاهی است و شایسته است که در این زمینه تحقیقات و مطالعات گسترده‌ای صورت گیرد، نیز از ضرورت جدی برخوردار است.

امیدواریم که ترجمه این کتاب، در برداشتن گام‌هایی در انجام پژوهش‌ها و مطالعات دیگر به ویژه تالیفی تاثیرگذار باشد. بدیهی است که هیچ اثری خالی و مبرا از نقص نیست، به ویژه اینکه این‌گونه مطالعات همیشه با تحولات مداوم بین‌المللی و جهانی روبرو بوده و نیازمند پیگیری مستمر و پژوهش‌های مداوم می‌باشد.

مترجمان این کتاب بر خود وظیفه می‌دانند که از دانشگاه امام صادق(ع) به ویژه معاون پژوهشی فاضل و اندیشمند آن جناب آقای دکتر اصغر افتخاری که نقش کلیدی در گسترش مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی و اجتماعی و نیز علوم اسلامی داشته و سهم وافری در نشر اندیشه‌های مرتبط با این حوزه‌ها را داشته‌اند، تشکر و سپاسگزاری کنند.

دکتر حسن بشیر

(عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (علیه السلام))

محمد معماریان

معرفی

نگرانی‌ها پیرامون نابرابری در جریان بین‌المللی اخبار حداقل به یک صد سال پیش بازمی‌گردد. سابقه اولیه آژانس‌های مهم خبری، و مذاکرات میان کارتل^۱ آژانس‌های خبری مشهور یا بدنام (که عمده‌تاً توسط آژانس‌های بین‌المللی روپرتر^۲ در بریتانیا، هاواس^۳ در فرانسه و ولف^۴ در آلمان اداره می‌شدند) و آژانس‌های خبری ملی کوچک‌تر در قرن نوزدهم، داستانی پر ماجرا است. این داستان، انبیشه از روایت‌های تلاش‌های ناکام جهت کنار گذاشتن قدرت کارتل یا مواردی است که منافع کارتل، نفوذ معناداری بر اقبال آن آژانس‌های کوچک‌تر و بازارهای خبری ملی (که هدف کارتل‌ها،

۱. Cartel: سه آژانس خبری هاواس، روپرتر و ولف با امضای «معاهده اتحاد آژانس‌ها» در سال ۱۸۶۹ یک کارتل خبری بین‌المللی تشکیل دادند. بنا به این معاهده، این آژانس‌ها مناطق مختلف دنیا را برای پوشش و خدمات انتشاری بین خود تقسیم کردند. روپرتر امپراطوری بریتانیا و خاور دور را در دست گرفت؛ ول夫 شبیه جزیره اسکاندیناوی، روسیه، اتریش و مناطق مجاور آن را از آن خود کرد؛ و هاواس حق پوشش امپراطوری‌های فرانسه و پرتغال، ایتالیا و اسپانیا را کسب کرد. روپرتر و هاواس توافق کردند آمریکای جنوبی را مشترکاً میان خود تقسیم کنند. این معاهده، اولین مورد از سلسله قراردادهای میان این سه آژانس بود که تا دهه ۱۹۳۰ ادامه یافت. (انقلاب خبری: تصمیم‌های سیاسی و اقتصادی درباره اطلاع‌رسانی جهانی، تألیف Mark D. Alleyne، صفحه ۶).

2. Reuters
3. Havas
4. Wolff

خدمت رسانی به این بازارها بود) داشته است. موفقیت آسوشیتدپرس^۱ از ایالات متحده در کاهش پیوند هایش با کارتل و نهایتاً جدا شدن از آن در سال ۱۹۳۳ احتمالاً موفق ترین، و به گفته بعضی افراد تنها نمونه تلاش برای تثبیت استقلال حقیقی از کارتل در بازه سال های ۱۸۴۰ تا آن زمان است. مهم اینکه مبنای موفقیت آسوشیتدپرس، قوت یک تعاونی از روزنامه ها در کامیاب ترین بازار رسانه های خبری دنیا بود. هرچند کارتل رسمآ خود را در دهه ۱۹۳۰ بازنشسته کرد، نظام جریان بین المللی اخبار همچنان برخی ویژگی های مشابه با آن دوره اولیه را نشان می دهد: به عنوان مثال، هنوز معدودی آژانس های پرقدرت وجود دارند که تأمین کنندگان اصلی اخبار در سراسر دنیا هستند، در رأس یا مرکز شبکه ای پیچیده از ترتیبات «تبادل بعلاوه پرداخت نقدی»^۲ نشسته اند، با گستره ای از آژانس های خبری کوچک تر (عمدتاً آژانس های خبری ملی) در کف یا پیرامون این نظام داد و ستد می کنند، و تا حد زیادی برای اخبار شان از دنیا و حتی اخبار شان از مناطق ژئopolitic خود به این آژانس های کوچک تر و سایر منابع بیرونی وابسته اند.

پس از جنگ جهانی دوم که تعداد روزافزونی از کشورها توانستند استقلال خود از قدرت های امپریالیستی اروپایی را به دست آورند، آگاهی روزافزونی نسبت به دو مسئله شکل گرفت: اینکه منافع اقتصادی و قدرت بین المللی کشورهای کامیاب توسعه یافته چگونه خود مختاری عملی^۳ ملی را محدود می ساخت؛ و اینکه ساختار و عملیات نظام موجود جمع آوری و

1. Associated Press

2. Exchange Plus Cash: در این گونه از مبادله کالا، علاوه بر تبادل کالای مدنظر، یکی از طرفین مبلغی نقدی نیز به دیگری می پردازد تا مابه التفاوت ارزش دو کالا را جبران کند. -م.

3. de facto

تأمین اخبار بین‌المللی تا چه حد بر افق موفقیت کشورهای در حال توسعه جهت ترسیم تصویر خود در خارج و دریافت انواع اطلاعات مورد توجه خود از ماقی دنیا، تأثیر می‌گذاشت.

در این بستر بود که یونسکو^۱ ابتکار عمل را جهت تأمین مالی یک مطالعه تأثیرگذار پیرامون اخبار در دست گرفت؛ این مطالعه که «جريان اخبار»^۲ نام داشت در سال ۱۹۵۳ منتشر شد. متعاقباً یونسکو، به همراه جنبش کشورهای غیرمتعهد، نقشی معنادار در طرح مسائل جريان بین‌المللی اخبار در بحث‌های بین‌المللی و بين دولت‌ها بازی کرد. مهم‌ترین تحول اخیر این بازه تاریخی که در فصل ۲ این کتاب مطرح شده است، انتشار گزارش کمیسیون مک‌برايد^۳ با عنوان «یک جهان، چندین صدا»^۴ در سال ۱۹۸۰، و اندکی بعد از آن، راه‌اندازی «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»^۵ است.

در بستر بحث پیرامون جريان اخبار، از دیرباز پذیرفته شده است که یک استراتژی برای ارتقاء جريان اخبار میان کشورهای هر منطقه ژئopolitic یا میان دو یا چند منطقه در حال توسعه دنیا، توسعه ترتیبات مبادله اخبار میان آژانس‌های خبری ملی مربوطه است. طی چندین دهه، نمودار رشد بسیاری از این ترتیبات دوجانبه و چندجانبه مبادله خبر در کتاب‌های «ارتباطات جهانی»^۶ یونسکو ترسیم شده است. اما یک تحول متمایز در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، ظهور شبکه‌های بلندپروازتر مبادله اخبار (شامل تعداد زیادی از کشورها در کنار ترکیب محوری سرویس‌های خبری اصلی)

۱. UNESCO: سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد، که با افروزه شدن فلسطین در نوامبر ۲۰۱۱، همانکنون ۱۹۶ کشور در آن عضویت دارند. - م.

2. The Flow of News

3. McBride Commission Report

4. Many Voices, One World

5. International Programme for the Development of Communication (IPDC)

6. World Communications

برای توزیع اخبار در میان تمامی اعضاء بوده است. این تحول از کمک قابل توجه یونسکو و همچنین سایر برنامه‌های کمک‌رسانی بین‌دولتی، دولتی و خصوصی بهره می‌گرفت.

هرگونه ارزیابی از موقوفیت این طرح ابتکاری باید با توجه به بازه بسیار طولانی آبستنی نظام جاری اخبار بین‌المللی، و طول عمر آژانس‌های خبری فراملی پیشرو (که اکثر آنها امروزه ۷۰ تا ۱۴۰ سال عمر دارند)، در بافت صحیح خود قرار داده شود. (هم اکنون برخی بازیگران جدید، خصوصاً در حوزه تأمین جهانی فیلم‌های خبری تلویزیونی، وجود دارند؛ اما این بازیگران نیز در همان گروه از کشورهای توسعه‌یافته ریشه دارند). ارزیابی ترتیبات مبادله اخبار جدید در جهان در حال توسعه، پس از تنها یک یا دو دهه، نمی‌تواند جامع باشد.

تا اواخر دهه ۱۹۸۰، دانش پیرامون مکانیسم‌های خاص مبادله اخبار، از گزارش‌های نهادی و مطالعات دانشگاهی استخراج می‌شد. در سال ۱۹۸۸، «بخش جریان آزاد اطلاعات»^۱ در یونسکو پیمایشی برای ارزیابی مکانیسم‌های مبادله‌ای جدید راه انداشت. این مطالعه جهت آماده‌سازی برای «سومین طرح میان‌مدت یونسکو»^۲ بود که بازه ۱۹۹۰–۱۹۹۵ را پوشش می‌داد. هدف از این مطالعه، پیمایش وضعیت و عملکرد فعلی برخی از مکانیسم‌های اخیر مبادله اخبار، و تدوین یک «گزارش وضعیت» بود که به تعیین ماهیت همکاری آتی میان یونسکو و شبکه‌های اطلاع‌رسانی نوظهور کمک می‌کرد.

در «برنامه‌ها و بودجه تأییدشده یونسکو» برای سال ۱۹۸۸–۸۹، این مطالعه بدین ترتیب توصیف شده است:

1. Section of Free Flow of Information
2. Third Medium Term Plan

آماده‌سازی برای یک مطالعه ارزیابی پیرامون کارکرد و تأثیر شبکه‌های مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی که اخیراً با هدف ارتقاء جریان آزاد و تضمین انتشار گسترده‌تر و متوازن‌تر اخبار و برنامه‌ها تأسیس شده‌اند (از قبیل ANN، ASIAVI-Pool و URTNA، PANA، FANA، CANA، BONAC، ALASEI و توجه میان خود کشورهای درحال توسعه به کشورهای صنعتی و میان خود کشورهای درحال توسعه خواهد شد (پاراگراف ۰۳۲۰۵، نکته ۲.۱). این پیمایش قرار بود مکانیسم‌های مبادله در سطوح بین‌المللی و سطح منطقه‌ای را شامل شود. دفتر مرکزی یونسکو از مطالعات در سطح بین‌المللی حمایت می‌کرد، و از مشاوران ارتباطی منطقه‌ای این سازمان خواسته شد تا محققان ارتباطی مستقل را برای اجرای مطالعه در مناطق خود شناسایی و حمایت نمایند. لیستی از مکانیسم‌های پیمایش شده در پیوست این کتاب ارائه شده است. جمع‌آوری اطلاعات از سازمان‌های مربوطه در زمان مقتضی امکان‌پذیر نبود؛ لذا آن گزارش فاقد اطلاعات لازم درباره برخی از آژانس‌هایی است که در اصل قرار بود در آن مطالعه گنجانده شوند. یکی از این موارد نقصان، «فلدراسیون آژانس‌های خبری عرب»^۱ است.

دفتر مرکزی یونسکو از دکتر اولیور بویدبارت^۲، و دست‌یار وی دایا کیشان توسو^۳، حمایت کرد تا تلفیقی از یافته‌های بین‌المللی و منطقه‌ای را برای انتشار آماده کنند. برای تهیه این مجموعه، این دو محقق تا حدی از محتواهای منتشر شده دیگر نیز بهره گرفته‌اند.

بواسطه محدودیت منابع مالی موجود برای هر منطقه، انتظار می‌رفت پیمایش‌ها تا حد زیادی بر مطالعات، گزارش‌ها و سایر محتواهای موجود

1. Federation of Arab News Agencies

2. Oliver Boyd-Barrett

3. Daya Kishan Thussu

تکیه کنند. محققان مطلع شدند که برخی از مکانیسم‌ها در دست ارزیابی بوده یا اخیراً ارزیابی شده‌اند؛ که این ارزیابی‌ها یا توسط خود آژانس/مکانیسم با مثلاً توسط یک آژانس‌های اصلی کمک‌کننده^۱ آغاز شده بود. در این حالت، انتظار می‌رفت که ارزیابی‌های اخیر بتوانند درونداد مهمی برای پیمایش یونسکو فراهم سازند.

لذا بواسطه تفاوت‌ها در محتواهای موجود، مشخص شد که هیچ روش‌شناسی مشترک دقیقی را نمی‌توان به کار گرفت. پیمایش‌ها می‌بایست بر مبنای مصاحبه‌ها و محتوای موجود در هر مورد باشند، و لذا انتظار می‌رفت یونسکو به صورتی محدود به انجام تحقیقات اصیل^۲ بپردازد. با این حال پیشنهاد شد که هر پیمایش باید حتی‌الامکان در صدد تهیه اطلاعات زیر باشد:

توصیف آژانس/مکانیسم مبادله

- یک تاریخچه کوتاه شامل پیش‌زمینه شکل‌گیری آژانس مورد نظر؛
- بیان رسمی از اهداف آژانس؛
- توصیف مختصر از مالکیت و ماهیت حقوقی آژانس؛ تشکیلات خصوصی، تعاونی^۳ (مثلاً تحت مالکیت یک رسانه دیگر)، دولتی، بین‌دولتشی و...؛
- نام رسمی، آدرس دفتر مرکزی، تلفن، شماره تلکس و نامبر، نام اختصاری کابل^۴؛
- شماره و محل شعبه‌ها (در صورت وجود)؛

1. donor

2. Original Researches

3. Co-operative

4. Cable Address

- تعداد پرسنل به تفکیک (i) خبرنگاران، (ii) سایر پرسنل، و در صورت امکان، (iii) به تفکیک شعبات؛
- تعداد آژانس‌های خارجی دریافتی، به تفکیک (i) آژانس‌های هم‌کار، (ii) آژانس‌های مشترک شده^۱؛
- جزئیات خدمات روزانه:
 - (i) زبان‌های فعالیت‌ها؛
 - (ii) تعداد کلمات ورودی به دفتر مرکزی؛
 - (iii) تعداد کلمات تولیدی روزانه توسط خود آژانس (پیش از ترجمه نهایی)؛
 - (iv) تعداد کلمات تحویلی به دریافت‌کنندگان بر حسب زبان؛
 - (v) نرخ‌های اشتراک؛
- جزئیات هرگونه خدمات خاص ارائه شده توسط آژانس؛
- توضیح مختصر از کار هر بخش/میز در آژانس (شامل کارکردهای آرشیو و مستندسازی)؛
- روش‌های انتقال: مشخصات انتقال‌های ورودی و خروجی؛ ارزیابی مناسب بودن تجهیزات (شامل خریدهای قریب الوقوع تجهیزات جدید)؛
- جزئیات دریافت‌کنندگان: تعداد دریافت‌کنندگان به تفکیک ملیت، نوع رسانه یا نهادها؛
- بودجه سالانه آژانس، شامل منابع درآمد سالانه و توسعه‌های احتمالی در بودجه به مرور زمان.
- سیاست آژانس/مکانیسم مبادله هدف از این بخش، ارائه توصیفی از اهداف سیاست‌های آژانس و ابتکارهای اصلی برای دست‌یابی به این اهداف بود؛ از جمله:

1. Subscribed

- توصیف نهادهای سیاست‌گذار آژانس، انتخاب و ترکیب آنها،
تغییرات به مرور زمان و تغییراتی که در حال حاضر مورد بحث قرار دارند؛
- توصیف ساختار اداری و تولید محتوای آژانس، شامل تغییرات به
مرور زمان و تغییراتی که در حال حاضر مورد بحث قرار دارند؛
- شناسایی مهم‌ترین سندهایی که سیاست آژانس را تشریح می‌کنند؛
جمع‌بندی نکات ضروری؛ تحلیل تغییرات در سیاست بیان شده در گذر
زمان؛
- توصیف تحولات مهم آژانس جهت تحقق اهداف، از قبیل تغییر در
روش‌های تولید محتوا، افزایش پرسنل حرفه‌ای، شرایط کاری پرسنل،
برنامه‌های آموزشی اصلی و
عملکرد آژانس/مکانیسم مبادله
- هدف از این بخش، پوشش دادن ادراک خود آژانس و همچنین منابع
بیرونی از عملکرد آژانس بود؛ از جمله:
 - مطالعات و گزارش‌های مربوط به بهره‌گیری از خدمات آژانس
توسط مشترکان مختلف (اشتراک^۱)؛
 - مطالعات و گزارش‌های مربوط به کیفیت و فایده خدمات آژانس؛
 - مطالعات و گزارش‌های مربوط به صدور صورت حساب‌های آژانس
و مشکلات دریافت هزینه‌ها از مشترکان یا شرکاء؛
 - مصاحبه با مدیر اجرایی، سردبیر و سایر پرسنل ارشد آژانس؛
 - مصاحبه با مشترکان اصلی، مدیران سایر رسانه‌ها، محققان و سایر
ناظران که تجربه ویژه از عملکرد آژانس دارند.

1. Pick-up

نتیجه‌گیری

هدف از بخش آخر هر پیمایش، ارائه یک ارزیابی کلی از دستاوردها و نقصان‌ها آژانس/مکانیسم‌های مبادله، با توجه به شرایط فعالیت آنها، بود. در بخش نتیجه‌گیری، باید توضیح هر مکانیسم برای نقصان‌ها و دشواری‌های بزرگ‌اش به تفصیل و صراحت بحث می‌شد. هدف دیگر از این بخش، تلاش برای شناسایی روش‌های ممکن جهت افزایش عملکرد و مرور ابتکارهای جدیدی که آژانس/مکانیسم مبادله اجرا کرده یا پیشنهاد داده است، بود.

در ابتدا قرار بود گزارش‌های پیمایش حداقل تا اکتبر ۱۹۸۹ تسلیم شوند و گزارش نهایی تا مارس ۱۹۹۰ آماده شود. در عمل، ارائه گزارش‌ها تا تابستان ۱۹۹۰ طول کشید، و گزارش نهایی در جولای ۱۹۹۱ تسلیم شد. باید خاطرنشان کرد که داده‌ها و اطلاعات ارائه‌شده در این کتاب عمدتاً به وضعیت سال‌های ۱۹۸۷-۹۰ مربوط می‌شوند، و برخی موارد در تاریخ انتشار گزارش (۱۹۹۲) دیگر فاقد اعتبار می‌باشند.

همان‌طور که انتظار می‌رفت، گزارش‌های پیمایش از لحاظ جزئیات و کیفیت اطلاعات در سرفصل‌های فوق، تفاوت‌های قابل توجهی داشتند. در برخی حوزه‌های خاص، اطلاعات تفصیلی نسبتاً کمی موجود است: مثلاً اریاب بر جوع یا برآوردهای هزینه‌های واقعی. در سوی دیگر، این کتاب در یک منبع واحد اطلاعاتی بیشتر درباره مکانیسم‌های مبادله اخبار (تعدادی بیشتر از آنچه پیش‌تر موجود بود) جمع‌آوری کرده است و تلاش زیادی در راستای ارائه تصویری شفاف‌تر از چیستی، کار، کیفیت عملکرد، دشواری‌ها و دورنمای آینده این مکانیسم‌ها به عمل آورده است. دستاوردهای این مطالعه در برخی موارد قابل توجه بوده است، اما مشکلات و چشم‌اندازهای تلاش‌های

آتی نیز زیادند. مثلاً در زمان نوشتن این مجموعه، کشوری که میزبان بخش عمدهٔ فعالیت‌های «مجموعهٔ آژانس‌های خبری غیرمعهد»^۱ است، یعنی یوگسلاوی (با محوریت آژانس خبری ملی یوگسلاوی با نام تانجوگ^۲)، در آستانهٔ جنگ داخلی قرار دارد؛ و پرسنل «آژانس خبری پان‌افریکن»^۳ (PANA) چندین ماه است که منتظر دریافت حقوق عقب‌افتاده خود هستند. این گونه مشکلات از یک لحاظ بیان مجددی از مسئلهٔ اصلی، و همچنین مشخصه‌ها، قوت‌ها و شکنندگی‌های ساختاری نظام خبری بین‌المللی هستند.

هدف از این کتاب، ارائهٔ روایتی عمدتاً توصیفی از مشخصه‌های اصلی مکانیسم‌های مبادلهٔ اخبار در قالب اهداف، ساختارهای مدیریتی، محتوا و خدمات خبری، ارباب‌رجوع و منابع آنهاست. در بخش اول از هر فصل تلاش کرده‌ایم تا مشخصه‌های برجستهٔ کلی این مکانیسم‌ها یا مدل‌های متفاوت عملیاتی ایشان را با توجه به سرفصل مربوطه، شناسایی و مشخص کنیم. نتیجه‌گیری نیز ارزیابی‌های ما از دستاوردها، دشواری‌ها و دورنمایی این مکانیسم‌ها را تلفیق کرده و توصیه‌هایی برای ارتقاء (عمدتاً) تدریجی ارائه می‌دهد.

1. Pool

2. Non Aligned News Agencies Pool

3. TANJUG

4. Pan African News Agency

۲

بافت مبادله اخبار

کلیات

این فصل برخی پیش زمینه های تاریخی مرتبط با تلاش های کشورهای کمتر توسعه یافته را بررسی می کند که می خواستند مکانیسم های مبادله اخبار را راه اندازی نمایند تا وابستگی خبری خود به سازمان های رسانه ای غربی برای تأمین اخبار بین المللی و همچنین انتشار اخبار درباره این کشورها در سایر نقاط دنیا را کاهش دهند.

نیاز به شناسایی و تصحیح عدم توازن های خبری در الگوهای موجود جریان اطلاعات به مناقشه قابل توجهی در دهه ۱۹۷۰ در یونسکو، جنبش عدم تعهد^۱ و سایر عرصه های بین المللی منجر شد. آن مناقشه تأثیرات مهمی

۱. Non-Aligned Movement: جنبش عدم تعهد با نام اختصاری NAM. گروهی از دولت هاست که خود را رسماً طرفدار یا مخالف هیچ یک از بلوک های قدرت های بزرگ دنیا نمی دانند. این سازمان در سال ۱۹۶۱ در بلگراد تشکیل شد و عمدتاً محصول هم فکری پنج رهبر مهم به شمار می آمد: ژو زیپ بروز تیتو رئیس جمهور یوگسلاوی، جواهر لعل نهرو نخست وزیر هند، جمال عبدالناصر رئیس جمهور مصر، کوامه نکرمه رئیس جمهور غنا، و سوکارنو رئیس جمهور اندونزی. این رهبران از جمله هاداران اصلی این ایده بودند که دولت های در حال توسعه باید در جنگ سرد میان دو بلوک غرب و شرق، راه میانه را برگزینند. در سال ۲۰۱۱، این سازمان ۱۲۰ کشور عضو و ۱۷ کشور ناظر داشته است. - م.

بر تعهد کشورهای عضو نسبت به خود یونسکو گذاشت؛ و این امر به نوبه خود پیامدهایی بر تداوم مناقشه داشت که، اگر هم در محدوده یونسکو ادامه یافته است، اما مشخصه‌های یک بحث کم شدت‌تر و فنی‌تر را به خود گرفته است؛ بحثی عاری از آن هیجان و جدلی که در دهه ۱۹۷۰ به وضوح دیده می‌شد. هرچند باید به دگرگونی یا مسیر پیش‌رفت آن مناقشه از دهه ۱۹۷۰ به بعد توجه کنیم، اما منطقاً و ناگزیر باید فرآیند تأسیس مکانیسم‌های مبادله اخبار منطقه‌ای در کشورهای کمتر توسعه‌یافته را به آن بازه اولیه هیجان و جدل ربط دهیم که علت پیدایش و اصول هدایت‌گر بسیاری از مکانیسم‌ها ریشه در آن بازه دارد. بعلاوه، به نظر نویسنده‌گان این پژوهش، هرچند لحن بحث در بافت انجمن‌های بین‌دولتی تغییر یافته است (که این امر می‌تواند مفید باشد اگر به حرّافی کمتر و عمل بیشتر منجر گردد)، اما شواهد معتبری وجود دارد که پیشنهاد می‌دهند عدم توازن‌های جدی در منابع و جریان اطلاعات بین منطقه‌های ژئopolیتیک مختلف دنیا وجود دارد.

سهم یونسکو در مبادله جهانی اخبار

از دهه ۱۹۵۰، یونسکو نقشی پیش‌رو در پیش‌برد درک بین‌المللی از مسائل اطلاع‌رسانی جهانی ایفا کرده است. پیش‌قدمی در تحقیقات اصیل درباره جریان بین‌المللی اخبار در دهه ۱۹۵۰ و تشویق مبادله‌های خبری دوچانبه میان کشورهای درحال توسعه، انعکاسی از این نقش یونسکو است. این سازمان بر نیاز به ایجاد تغییر از نظام‌های ارتباطی عمودی (شمال-جنوب) به افقی (جنوب-جنوب) در اخبار بین‌المللی تأکید کرده است.

«اعلامیهٔ کنفرانس سِن‌خُوزه»^۱ در سال ۱۹۷۶ از «مسئولیت‌ها» و «استفاده» رسانه‌های ارتباطی سخن می‌گفت و در صدد بود این امور را به

1. San Jose Conference Declaration

نیازهای توسعه‌ای پیوند دهد. کنفرانس خواستار «جريان متوازن» و «حق ارتباطگری» در سطوح ملی و جهانی می‌شد. اولین سندي که یونسکو به این هدف اختصاص داد، «اعلامیه رسانه‌ها»^۱ مصوب سال ۱۹۷۸ بود. در واکنش به این به‌اصطلاح «سیاسی‌سازی» یونسکو، ایالات متحده و انگلستان به ترتیب در ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ از یونسکو خارج شدند، و این سازمان را از تقریباً ۳۰٪ بودجه اندکاش محروم کردند. علی‌رغم این مسئله، یونسکو همچنان مدافع هدف «انتشار گسترده‌تر و متوازن‌تر اطلاعات» ماند.

NWICO: تولد یک مفهوم

تقاضا برای یک «نظم نوین اطلاعاتی و ارتباطی جهانی»^۲ (NWICO) پیامد تقاضاهای عدم تعهد برای یک «نظم نوین اقتصادی بین‌المللی»^۳ (NIEO) بود. تعارض میان شمال توسعه‌یافته و جنوب درحال توسعه بر سر انتشار اخبار، بخشی از این مناقشة بزرگ بود. برای نرم‌افزار و سخت‌افزار بخش اطلاع‌رسانی، کشورهای کمتر توسعه‌یافته وابستگی شدیدی به قدرت‌های غربی دارند. رهبران جهان سوم استدلال می‌کنند که رسانه‌های غربی، از طریق کنترل و دست‌کاری کانال‌های اصلی اطلاع‌رسانی بین‌المللی، دید «استثماری» و «تحریف‌شده»‌ای از کشورهای درحال توسعه را به دنیا به طور کلی منتقل می‌کنند.

۱. درباره این اعلامیه و اعلامیه کنفرانس سن‌خوزه در ادامه فصل توضیحاتی داده شده است. - م

2. New World Information and Communication Order
3. New International Economic Order

اوج مناقشهٔ NWICO، تأسیس یک کمیسیون بین‌المللی پیرامون اطلاع‌رسانی و ارتباط تحت ریاست شان مک‌برايد^۱ بود که در گزارش خود در سال ۱۹۸۰ با عنوان «یک جهان، چندین صدا» نیاز به یک NWICO را تصدیق کرد.

۱۹۸۰: IPDC: رئالیسم نوین دهه

برونداد اصلی مناقشه‌های اطلاعاتی دهه ۱۹۷۰، شکل‌گیری «برنامه بین‌المللی توسعه ارتباطات»^۲ (IPDC) بود که رویکردی اساساً فنی به توسعه ارتباطات در جهان سوم داشت. این برنامه یونسکو از مجموعه‌های طرح‌های ابتكاری، از جمله «مجموعه آژانس‌های خبری غیرمعهد» و «سازمان سخنپراکنی کشورهای غیرمعهد»^۳ (BONAC)، پشتیبانی می‌کرد. سایر ابتكارات منطقه‌ای که از پشتیبانی IPDC برخوردارند عبارتند از: PACNEWS (یک تعاوی مبادله اخبار بین سازمان‌های سخنپراکنی رادیویی ۱۳ کشور مستقل جزیره‌پسندیک^۴) و یک پروژه ماهواره‌ای برای آژانس خبری پان‌افریکن (PANA) جهت استفاده از سیستم اینتراسپاتنیک^۵ برای ارتباطات.

۱. Seán McBride: وزیر سابق دولت ایرلند و سیاست‌مدار برجسته بین‌المللی که در سال ۱۹۷۴ برنده جایزه صلح نوبل شد. وی ریاست کمیسیونی را بر عهده داشت که در سال ۱۹۸۰ توسط یونسکو تأسیس شد تا پیرامون مسائل و مشکلات ارتباطی در دنیا مطالعه کند. گزارش این کمیسیون به گزارش مک‌برايد مشهور شده است. در ادامه توضیحات بیشتر درباره این گزارش ارائه شده است. - م.

2. International Programme for Development of Communications

3. Broadcasting Organization of the Non-Aligned Countries

4. Pacific

5. Intersputnik: سازمان بین‌المللی ارتباطات فضایی اینتراسپاتنیک یک سازمان خدمات ارتباطی ماهواره‌ای است که در سال ۱۹۷۱ توسط شوروی در مسکو با هشت کشور سابق موسیالیست بین‌گذاری شد. هدف این سازمان، توسعه و استفاده مشترک از ماهواره‌های ارتباطی بوده و هست.

پیمایش ارزیابی توسط یونسکو

در جریان دو دهه اخیر، یونسکو از چندین مکانیسم مبادله اخبار بین‌المللی و منطقه‌ای پشتیبانی کرده است. جهت ارزیابی عملکرد مکانیسم‌های مختلف مبادله اخبار، یونسکو از تعدادی مطالعات ارزیابی در سطوح بین‌المللی و منطقه‌ای پشتیبانی کرده است تا پیش‌رفتها را گزارش دهند. امید می‌رفت که این پیمایش به تعیین ماهیت همکاری آتی میان یونسکو و شبکه‌های نوظهور اطلاعاتی در کشورهای کمتر توسعه یافته کمک کند. پیش از بحث مفصل‌تر درباره این مطالعه ارزیابی، این فصل به سایر جنبه‌های بافت، خصوصاً ساختار نظام اخبار جهانی و دامنه اطلاعات موجود پیرامون این مکانیسم‌ها می‌پردازد.

نظام خبری جهانی^۱

نظام خبری جهانی، تاریخی جاافتاده است که به نیمة قرن نوزدهم بازمی‌گردد. این نظام شامل الگویی پیچیده از رابطه‌های نابرابر مبادله‌ای میان آژانس‌های بزرگ فراملی از یک سو، و در سوی دیگر آژانس‌های خبری منطقه‌ای و ملی است که بر سیاست‌ها و اقتصاد فراملی‌های غرب محور وابسته و در آنها ادغام شده‌اند. البته در صد و پنجاه سال گذشته، برخی تغییرات (هرچند به نحوی شگفت‌آور اندک) در نامهای نهادهای رأس سلسله‌مراتب رُخ داده است. در نظام فعلی خبری جهانی، عدم توازن کمی از لحاظ حجم اخبار و اطلاعات میان شمال و جنوب، از جهان توسعه یافته به سوی جهان درحال توسعه، وجود دارد. خاستگاه بخش عمده جریان جهانی اخبار، آژانس‌های بزرگ فراملی (شامل آژانس‌های خبری AFP،

1. The Global News System

آسوشیتدپرس^۱، رویترز، UPI^۲، و آژانس‌های مهم تلویزیونی مانند Visnews و WTN است. همچنین این آژانس‌ها نفوذ قابل توجهی بر دستورکارهای خبری رسانه‌های مشتری خود، در هر دو جهان توسعه یافته و در حال توسعه، دارند. این گونه عدم توازن‌ها را باید با ارجاع به عدم توازن‌های مشابه در بسیاری حوزه‌های فعالیت رسانه‌ای فراملی (و نهایتاً، در بسیاری حوزه‌های فعالیت عام اقتصادی)، از جمله توزیع طیف فرکانس رادیویی میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه و ترافیک برنامه‌های تلویزیونی، در بافت درست خود فهمید. سلطه فراملی غربی بر رسانه‌های بین‌المللی، تبلیغات، انتشار، فیلم، ویدئو و تلویزیون، زمینه‌ای برای طرح اتهام امپریالیسم رسانه‌ای یا فرهنگی بوده است. معتقدان مدعی اند که فناوری‌های جدید از قبیل ماهواره‌های کنترل شده از راه دور و رایانه‌های پیشرفته، اساس حق حاکمیت^۳ کشورهای ضعیفتر جهان سوم را تهدید می‌کنند.

یک مشخصه دیگر نظام خبری جهانی، جریان محدود اطلاعات میان خود کشورهای در حال توسعه است: یعنی فقدان نسبی جریان‌های افقی میان کشورهای کمتر توسعه یافته در نظامی از جریان‌های قویاً ساختاریافته شمال-جنوب.

نقش یونسکو در تشویق مکانیسم‌های مبادله اخبار^۳

یونسکو، از زمانی که نطفه‌اش بسته شد، نقش مهمی در برنامه‌های بین‌المللی مبادله اطلاعات داشته است. این سازمان در مطالعه‌ای پرتفوذ بر جریان خبری در سال ۱۹۵۳ با عنوان «جريدة اخبار»، اولین توجه را به مسئله مبادله جهانی اخبار داشت. این سازمان نقشی پیش‌رو در پیش‌برد درک بین‌المللی

1. Associated Press (AP)
2. Sovereignty
3. News Exchange Mechanisms

از مسائل اطلاع‌رسانی جهانی و تشویق مکانیسم‌های دوچاره و چندجانبه تبادل اطلاعات میان کشورهای در حال توسعه داشته است.

یونسکو از طریق انتشار کتاب‌های مرجع در مجموعه «ارتباطات جهانی» (که مطبوعات، رادیو، فیلم و تلویزیون را پوشش می‌داد) چندین پیمایش بین‌المللی و فهرستی از زیرساخت‌های ارتباط رسانه‌ای ملی و بین‌المللی را تأثیف کرده است.

یونسکو، نیاز به تشویق به تغییر نظام‌های ارتباطی در اخبار بین‌المللی از وضعیت عمودی (شمال-جنوب) به افقی (جنوب-جنوب) را مورد تأکید قرار داده است. این سازمان نفوذ قابل توجهی در ترویج و پیش‌برد بحث NWICO داشت. پشتیبانی این سازمان از تقاضاهای کشورهای کمتر توسعه یافته برای اصلاحات در نظام رسانه‌ای جهانی، تصدیق نابرابری اطلاع‌رسانی در نظام شمال-جنوب، و تأسیس کمیسیون مکبراید، در زمرة ابتکارهایی بودند که جنجال زیادی به پا کردند. پشتیبانی اتحاد جماهیر شوروی از مفهوم سازی ارزیابی گر^۱ جریان اخبار در قالب «توازن» و همچنین «آزادی» زنگ خطری برای منتقدان غربی بود؛ لذا ایشان این بحث‌ها را نشانه‌ای بر «سیاسی سازی فراینده» یونسکو قلمداد می‌کردند. در بحث NWICO در دهه ۱۹۷۰، اختلاف نظر میان کشورهای مختلف عضو این سازمان علني شد.

در زمان ریاست آمادو ماhtar مبو^۲، اولین دبیرکل آفریقاپی یونسکو، این سازمان دستورکاری رادیکال در قبال اصلاح نظم اطلاع‌رسانی جهانی را اتخاذ کرد. نابرابری در نظم موجود اطلاعاتی و ارتباطی مورد موشکافی انتقادی رو به گسترش کشورهای در حال توسعه قرار گرفته بود؛ و این در

1. Evaluative Conceptualization
2. Amadou Mahtar M'Bow